

БАРАЦЬБА З КАНТРАБАНДАЙ У ПОЛАЦКІМ ПАВЕЦЕ Ў ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ 1920-х ГАДОЎ

АЛЕНА СУМКО

Анатацыя: Полацкі павет з'яўляўся зонай дзеяння кантрабандыстаў. Мытня прыцягвала супрацоўнікаў Полацкай павятовай міліцыі для вышуку і затрымання кантрабандыстаў, праверкі інфармацыі, ажыццяўлення штрафных санкцый у дачыненні да кантрабандыстаў. Адным з самых распаўсюджаных кантрабандных тавараў, які правозіўся ў вялікай колькасці на тэрыторыю павета з Польшчы і Латвіі, было спіртное.

Ключавыя словы: мытня, павятовая міліцыя, кантрабанда, канфіскацыя.

COMBATING SMUGGLING IN POLACK DISTRICT IN THE FIRST HALF OF THE 1920s

Abstract: Polack district has been an area of smugglers. The customs engaged Polack district police to search and arrest smugglers, verify the information, implement penalties against smugglers. One of the most common illicit goods smuggled in large quantities to Polack district from Poland and Latvia, was alcohol.

Keywords: Customs, District Police, Smuggling, Confiscation.

Складаныя сацыяльна-эканамічныя ўмовы і блізкасць мяжы (пасля падпісання Рыжскай мірнай дамовы ў 1921 годзе мяжа з Польшчай прайшла ў непасрэднай блізкасці ад Полацка, месцамі за 25–30 км) стваралі спрыяльныя ўмовы для развіцця кантрабанды ў Полацкім павеце, які да 1924 года ўваходзіў у склад РСФСР. Гэтаму садзейнічаў той факт, што межы не былі абсталяваныя. Як адзначаў сакратар Віцебскага губернскага камітэта РКП(б): *«В некоторых местах граница проходит посередине селения, по улице, в одном месте граница проходит еще курьезней: она отделяет дом от амбара одного и того же владельца. В некоторых местах она проходит густым лесом. Охрана в таких условиях немыслима, и, таким образом, имеется полная возможность к лёгкому и безнаказанному переходу границы контрабандистами и разными шпионами»* (Витебская губерния, 2012: 260).

У ліпені 1920 года быў створаны Полацкі мытны нагляд, які ажыццяўляў кантроль за гандлем экспартна-імпартнымі таварамі і перамяшчэннем іх праз мяжу. З тлумачальнай запіскі да фонду №338 (Фарынаўская раённая мытня Беларускага аддзялення Галоўнага мытнага ўпраўлення) вынікае, што раён дзейнасці нагляду ахопліваў тэрыторыю Полацкага павета ад савецка-польскай мяжы радыусам на 75 кв. вёрст. У ліпені 1922 года Полацкі мытны нагляд быў ператвораны ў Полацкую мытню I разраду з радыусам дзейнасці на 180 кв. вёрст (Працяколы затрыманняў, 1922: 193). З цягам часу Полацкая мытня фактычна кантралявала ўчастак пачынаючы ад берага ракі Заходняя Дзвіна, на поўдзень, уздоўж мяжы і на ўсход да горада Смаленска. Мноства раскіданых хутароў і вёсак, лясістая і цяжкадаступная багністая тэрыторыя, недастатковы кантынгент мытнікаў (звычайна тэрыторыю ў 25–30 вёрст кантралявала 5–6 супрацоўнікаў) – усё гэта садзейнічала перамяшчэнню кантрабанды.

Кантынгент кантрабандыстаў быў досыць разнастайным: мясцовыя гандляры, сяляне. Значную частку складалі жыхары пагранічных вёсак Полацкага павета. На прафесійным узроўні кантрабандай займаліся яўрэі, якія пражывалі ўздоўж мяжы. Іншы раз у працэс незаконнага перамяшчэння тавараў праз мяжу і перамяшчэння яго па тэрыторыі губерні былі ўцягнутыя мясцовыя ўлады і чырвонаармейцы, якія дыслакаваліся ў рэгіёне. Напрыклад, толькі за першае паўгоддзе 1922 года было затрымана каля 20 чалавек, якія, дзякуючы адсутнасці асвятлення, хаваліся ў кустах каля станцыі і пасля другога званка сядалі ў цягнік у раёне мытні. Неабходна адзначыць той факт, што супрацоўнікі таможныя былі дрэнна ўзброены, пераважна ў іх распараджэнні былі італьянскія вінтоўкі, якія з'яўляліся цяжкімі і нязручнымі ў выкарыстанні. Іншы раз пры абыходзе мытнікі ўвогуле не мелі зброі, бо яна знаходзілася ў тых супрацоўнікаў, якія адпраўляліся ў засады. Таму барацьба з узброенымі і добра

арганізаванымі злачынцамі не заўсёды ўяўлялася магчымай. Пераважна затрымлівалі няўзброеных сялян-кантрабандыстаў. Складаныя ўмовы працы і недастатковае матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне прыводзілі да таго, што кадравы склад Полацкай мытні мяняўся, а пэўны працэнт супрацоўнікаў выкарыстоўваў службовае становішча і садзейнічаў перамяшчэнню кантрабанды.

У пачатку 1920-х гадоў, акрамя мытнікаў, барацьбу з кантрабандай у Полацкім павеце ажыццяўляла павятовая міліцыя, супрацоўнікі якой займаліся вышукам і затрыманнем кантрабандыстаў, праверкай інфармацыі, ажыццяўленнем штрафных санкцый у дачыненні да кантрабандыстаў. Самымі распаўсюджанымі формамі былі аблавы, вобыскі, засады. У сярэднім на месяц іх праводзілася каля 15, але з іх паспяховымі былі толькі 4–5. Часам міліцыянеры і агенты крымінальнага вышуку самастойна ўдзельнічалі ў затрыманні кантрабанднага тавару ў межах губерні па-за межамі Полацкай мытні. Напрыклад, у чэрвені 1922 года сакрэтны паведамляльнік рапартаваў начальніку Полацкай міліцыі пра тое, што параходам з Дрысы ў Полацк прыбыў кантрабандны тавар. Знойдзеная пры вобыску, праведзеным старшым міліцыянерам першага раёна Віктарам Гарбаценкам, у Аксельрода Іцыка падэшвенная скура была прызнана кантрабанднай. Тавар канфіскавалі, а Іцыка Хаймовіча аштрафавалі на 58 рублёў золатам. Неабходна адзначыць, што пэўны працэнт ад атрыманых грошай пасля продажу на аўкцыёне канфіскаванага тавару (пасля выплаты 30% у казну і 5% на спадарожныя аўкцыёну выдаткі) ішоў у якасці прэміяльных тым, хто затрымаў злачынца. Напрыклад, з сумы, атрыманай за продаж кантрабанднай падэшвеннай скуры, старшы міліцыянер В. Гарбаценка атрымаў 33% (20 руб. 70 кап.), а яго паведамляльнік – 20% (12 руб. 54 кап.) (Справа Аксельрода Іцыка, 1922: 5–37). Акрамя гэтага, практыкавалася ўзнагароджанне непасрэдна канфіскаваным таварам.

З сярэдзіны 1923 года адносіны паміж Полацкай павятовай міліцыяй і Полацкай мытняй сталі абвастрацца. Мытня вінаваціла супрацоўнікаў міліцыі ў адсутнасці кампетэнцыі і настойвала на тым, каб вобыскі праводзіліся толькі ў прысутнасці мытнікаў. Увогуле, з гэтага часу назіраецца адасабленне мытных органаў ад цывільных і вайсковых устаноў у сувязі з непаразуменнямі адносна лёсу канфіскаванага тавару і аўкцыённых грошай.

Полацкая мытня штомесяц складала спісы з указаннем канфіскаваных тавараў і асоб, якія ўдзельнічалі ў затрыманні. Большасць з іх была схоплены на дарогах у Полацк або на цягніках, якія адпраўляліся з Полацка. У асноўным сярод імпартных кантрабандных тавараў пераважаў сахарын, фарба, падэшвенная скура, мануфактура, сустракаўся шакалад. Адным з самых распаўсюджаных кантрабандных тавараў, якія правозіліся

ў вялікай колькасці праз мяжу на тэрыторыю Полацкага павета з Польшчы і Латвіі, было спіртное. Маштабы былі такія, што ў справаздачах за жнівень-кастрычнік 1922 года супрацоўнікі міліцыі адзначалі наступнае: багацце ў Полацку гарэлкі розных гатункаў прывяло да падзення попыту на самагонку, а таксама да памяншэння яе вырабу ў рэгіёне.

Сустрадаўся і такі кантрабандны тавар, як какаін. Напрыклад, у студзені 1923 года супрацоўнікамі Полацкай павятовай міліцыі было канфіскавана 1068 грамаў какаіну на суму 4.272 рублі золатам (Звесткі пра колькасць затрыманых тавараў, 1923: 56–58). Цікавыя факты ўтрымліваюцца ва ўспамінах былых супрацоўнікаў тагачаснай міліцыі Полацка: «... Ехал один простой старик на санях. ...Ночью белополяки его пустили. Нельзя было его подозревать ни в чём. Когда мы его проверили, то обнаружили, что в оглоблях и полозьях саней просверлены дыры и полные насыпаны кокаином. Тогда это был очень дорогой товар...» (Летопись Полоцкой городской милиции, 1953: 21).

Устойлівая тэндэнцыя да зніжэння ўзроўню кантрабанды пачала назірацца ў 1924 годзе. Гэта прывяло да скарачэння штату Полацкай мытні і яе рэарганізацыі.

Даклад падрыхтаваны на аснове матэрыялаў Занальнага дзяржаўнага архіва Полацка. Яны валодаюць вялікімі інфармацыйнымі магчымасцямі і рэпрэзентатывнасцю. Значны комплекс дакументаў сканцэнтраваны ў фондзе № 220 «Кіраўніцтва Полацкай павятовай савецкай рабоча-сялянскай міліцыі аддзела ўпраўлення выканаўчага камітэта Полацкага павятовага савета рабочых сялянскіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў г. Полацк, Полацкага павета Віцебскай губерні», а таксама ў фондзе № 338 (Фарыноўская раённая мытня Беларускага аддзялення Галоўнага мытнага ўпраўлення). Дадзеныя фонды прадстаўлены шырокім спектрам дакументаў.

Бібліяграфія

1. Воронова, Н. В. и др. (сост.) (2012). *Витебская губерния 1917–1924 гг.: док. и материалы*. Витебск: Витеб.обл.тип.
2. *Звесткі пра колькасць затрыманых тавараў* (1923). ЗГА г. Полоцка, Ф. 338, воп. 1, спр. 50.
3. *Летопись Полоцкой городской милиции с 1917 по 1924 год* (на правах рукописи) (1953). Материалы музея милиции ОВД Полоцкого горисполкома.
4. *Прадаколы затрыманняў і канфіскацыі кантрабандных тавараў* (1922). ЗГА г. Полоцка, Ф. 338, воп.1, спр. 4.
5. *Справа Аксельрода Іцыка* (1922). ЗГА г. Полоцка, Ф. 338, воп.2, спр. 27.